

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.). [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
2. Пешак М. М. Типи українських грамот XIV ст. та їх стилістичні особливості. *Мовознавство*. 1970. № 6. С. 58–65.
3. Українські грамоти XV ст. Підготовка тексту, вступна стаття і коментарі В. М. Русанівського. Київ : Наукова думка, 1965. 163 с.
4. Сухомлин І. Д. Питання становлення структури особових власних назв на основі народної антропонімічної системи української мови (За матеріалами пам'яток XIV–XVII ст. *Українська лексика*. Відп. ред. В. С. Ващенко. Дніпропетровськ : ДДУ, 1973. С. 3–19.
5. Худаш М. Л. Лексика українських ділових документів кінця XVI–початку XVII ст. (на матеріалі Львівського Ставропігіївського братства). Київ : Вид-во АН УРСР, 1961. 164 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-039-1-3>

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ПРИКМЕТНИКІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВЕЛИКОГО / МАЛОГО ЗАГАЛЬНОГО РОЗМІРУ (НА ПРИКЛАДІ ДРАМАТИЧНИХ ТВОРІВ ЛЕСІ УКРАЇНКИ)

Клак О. С.

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов та культури фахового мовлення
Львівського державного університету внутрішніх справ
м. Львів, Україна*

Прикметники на позначення розміру (параметричні прикметники) об'єднують у єдину лексико-семантичну групу на основі інтегрального компонента «розмір фізичних об'єктів». Ця мікросистема неодноразово була об'єктом аналізу в науковій літературі на матеріалі різних мов (Н. Береговенко, Н. Векуа, А. Висоцький, Н. Дідух, А. Журинський, Т. Линник, М. Петришин, Г. Шипіцина тощо), проте актуальним є дослідження функціонування її конститuentів у художньому тексті, де вони часто виходять за межі своєї лексико-семантичної групи.

Лексична структура параметричних прикметників у драматичних творах Лесі Українки представлена одиницями, які формують окремі

мікрогрупи зі значенням розміру й можуть перебувати як у бінарній опозиції один до одного, так і вживатись без антонімічних відповідників.

Мікрогрупа великого / малого загального розміру є найчисельнішою за кількістю слововживань. Визначення актуального смислу цих лексем залежить значною мірою від контекстуального оточення, у межах якого модифікується чи збагачується значення слова.

Конструкції «означення – означуване» достатньо для реалізації семем зі значення розміру конкретних предметів. При цьому в ролі означуваного виступає лексико-граматичний розряд конкретних іменників, зокрема: слова, які називають певні предмети (*книга, ліра, окуляри, ятрець* тощо); назви осіб, частин тіла (*дідок, істота, очі*); назви будівель, споруд та їх частин (*світлиця*): *Евтім чіпляє ліру на великий канделябр, знявши з канделябра велику лампаду* [4, с. 617].

Лексико-семантичний варіант «невеликий кількісно; нечисленний» [2] актуалізується в поєднанні з іменником *громадка*, який позначає певну сукупність людей.

Прикметник *малий* набуває значення «невеликий віком; малолітній» [2], коли йдеться про дітей. У творах Лесі Українки зі значенням віку фіксують найчастотніше його вживання. Реалізації цього лексико-семантичного варіанта сприяє ширший контекст, у якому міститься вказівка на дії, ознаки чи властивості, характерні (чи, навпаки, не характерні) для дітей, наприклад: [Чарлі:] *Коли дозволите, я подарую малій сестрі, вона просила ляльку* [4, с. 286]; [Річард:] *Хлопець дуже притомився, та й він малий для шарварків громадських* [4, с. 223].

Більшість словопозначень великого й малого загального розміру в драматичних творах Лесі Українки втрачає понятійну співвідносність з відповідними категоріями, їх номінативний зв'язок з позначуванним ускладнюється додатковою інформацією про позитивну або негативну оцінку предмета чи явища, ступінь інтенсивності вияву дії або ознаки [3, с. 111]. Ці лексико-семантичні варіанти витворюються на ґрунті певних контекстуальних обставин у межах речення або словосполучення, вони зумовлені цим оточенням і осмислені ним. Творення переносних значень лексем *великий* та *малий* відбувається шляхом метафоричного перенесення ознак, властивостей природи, навколишнього матеріального світу на внутрішній світ людини, на сферу її духовного життя. Таким чином, в основі метафоричного переносу лежить більша чи менша внутрішня схожість – подібність вражень, уявлень та їх оцінки.

Так, вторинні лексико-семантичні варіанти «який має чималу силу прояву, інтенсивність дії» [2] та «незначний за силою, ступенем свого вияву» [2] ґрунтується на метафоричному переносі «просторова

характеристика предмета → почуття, характер людини». Контекстуальне оточення формують абстрактні іменники на позначення властивостей і ознак (*сила*), почуттів і психічного стану (*ласка, надія, втіха*), метафоричні сполуки (*океан думок*) тощо: [Річард:] ...*Як мені вернутись в той край, де бачили мене колись у розцвіті, де всі колись на мене великі надії поклали?* [4, с. 319].

Значення прикметника *великий* «який має важливе значення» [2] актуалізується в поєднанні з іменниками *заповіт, заповідь* та назвами осіб у стійких словосполученнях *великий пан, великий господар*.

Контекст переносного значення «геніальний, загальновідомий, діяльність якого дуже високо оцінена» та його відтінку «який виділяється надзвичайною обдарованістю в чому-небудь; відомий» [2] становлять слова – найменування осіб за родом занять, діяльності. Для реалізації цього лексико-семантичного варіанта визначальну роль відіграє трикомпонентна конструкція, у якій міститься вказівка на певну сферу людської діяльності, наприклад: [Антоніо:] ...*Коли дорівнює ученість ваша ввічливості – а в тім нема сумніву, – то ся нова земля пишуть може великим, дивним світочем науки* [4, с. 311].

Отже, прикметникам на позначення великого / малого загального розміру в драматичних творах Лесі Українки властива широка семантика, окремі їх лексико-семантичні варіанти пов'язані між собою мотиваційними відношеннями. Актуалізації значення в художньому тексті сприяє двокомпонентна (означення – означуване) та трикомпонентна (означення – означуване – елементи контексту) структура. Особливістю вживання прикметників *великий* та *малий* є чисельна перевага в реалізації переносних значень та асиметричність значеннєвої структури слів-антонімів.

Література:

1. Дідух Н. Семантична структура параметричних прикметників. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. Вип. 34. Ч. 1 Львів : Львівський нац. ун-т ім. І. Франка, 2004. С. 159–167.
2. Словник української мови : у 20 т. / НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. Т. 1–11. URL : <https://services.ulif.org.ua/exp/Entry/index?wordid=7253&page=267>
3. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. Київ: Вища школа, 1997. 493 с.
4. Українка Леся. Твори: в 2 т. Т. 2 : Драматичні твори. Київ: Наукова думка, 1987. 728 с.